

66. kirkjuþing 2024-2025

8. mál – þskj. 8a

TILLAGA

að starfsreglum um vígslubiskupa.

Flm. Stefán Magnússon, Einar Már Sigurðarson og Óskar Magnússon.

1. gr.

Biskupsdæmi Íslands skiptist í tvö vígslubiskupsumdæmi, Skálholtsumdæmi og Hólaumdæmi, sbr. starfsreglur um skipulag kirkjunnar í héraði.

2. gr.

Vígslubiskupar gegna áfram prestsþjónustu sinni á þeim kjörum sem um hana gilda. Nú lætur vígslubiskup af prestsembætti eða hlýtur prestsstarf utan umdæmis síns. Skal þá kjósa nýjan vígslubiskup.

3. gr.

Um kjör vígslubiskupa fer samkvæmt starfsreglum um kosningu biskups Íslands og vígslubiskupa eftir því sem við getur átt.

4. gr.

Sá vígslubiskup sá sem eldri er að biskupsvígslu vígir biskup Íslands er svo stendur á að fráfarandi biskup getur eigi gert það.

5. gr.

Vígslubiskup sá sem eldri er að biskupsvígslu gegnir störfum biskups Íslands í forföllum hans, að því marki sem nauðsyn krefur.

6. gr.

Vígslubiskupar vígja presta, djákna, kirkjur og kapellur og fremja önnur biskupsverk hvor í sínu umdæmi í forföllum biskups Íslands eða þegar biskup felur þeim það hlutverk.

7. gr.

Starfsreglur þessar, sem settar eru með heimild í 8. gr. laga um þjóðkirkjuna nr. 77/2021, öðlast gildi 1. janúar 2025. Við gildistöku starfsreglnanna falla úr gildi starfsreglur um vígslubiskupa nr. 33/2022 - 2023.

Ákvæði til bráðabirgða I.

Núverandi vígslubiskupar skulu áfram gegna skyldum vígslubiskupa samkvæmt gildandi starfsreglum um vígslubiskupa nr. 33/2022-2023, út kjörtímabil sitt.

Áður en skipunartími hvors um sig rennur út skal bjóða þeim án auglýsingar starf sóknarprests innan umdæmis síns. Eftir það gegna þeir skyldum sínum á grundvelli þessara reglna.

Ákvæði til bráðabirgða II.

Þjónandi prestar og djáknar í hvoru vígslubiskupsumdæmi fyrir sig kjósa vígslubiskup úr röðum presta sem þjóna í umdæminu.

Ákvæði þetta fellur brott þegar gildi taka starfsreglur um breytingar á starfsreglum um kosningu biskups Íslands og vígslubiskupa nr. 9/2021-2022, með síðari breytingum, sem fela í sér breytingar á ákvæðum um kosningarrétt og kjörgengi til embætta vígslubiskupa. Það fellur þó brott eigi síðar en 1. apríl 2025.

Greinargerð.

Lög um þjóðkirkjuna nr. 77/2021 gera ekki ráð fyrir vígslubiskupum. Það er meginefni tillögu þessarar að vígslubiskupar starfi þó áfram í kirkjunni en að horfið verði aftur að upprunalegri tilhögun um embættin sem var við lýði hartnær alla 20. öld og gafst vel.

Til vígslubiskupsembættanna var stofnað með lögum um vígslubiskupa nr. 38/1909. Frá því hin fornu biskupsdæmi voru lögð af og biskupsdæmið Ísland var stofnað um aldamótin 1800 hafði að jafnaði aðeins einum biskupsvígðum manni verið á að skipa í landinu hverju sinni. Í forföllum hans sem og á milli biskupa kom því oft í hlut stiftsprófasts að gegna hlutverkum biskups. Þar á meðal að vígja presta. Síðan um siðaskipti var sá háttur og almennt hafður á að Sjálandsbiskup, yfirbiskup dönsku kirkjunnar og ráðunautur konungs í kirkjulegum málefnum vígði íslenska biskupa ytra. Þegar sjálfstæðisbaráttan stóð sem hæst þótti það slæmur kostur. Því kom hugmyndin um vígslubiskupana fram. Löggin voru einföld. Í fyrstu grein var kveðið á um að auk biskups landsins skuli vera tveir vígslubiskupar (officiales) hvor í sínu forna biskupsdæmi. Í annarri grein segir að prestar í hvoru umdæmi um sig skyldu velja vígslubiskup. Í þriðju grein segir svo um hlutverk þeirra:

Annar vígslubiskupanna vígir biskup landsins, er svo stendur á, að fráfarandi biskup getur eigi gert það. Í forföllum biskups vígja þeir og presta, hvor í sínu umdæmi.

Fyrir biskupsverk, er þeir vinna í forföllum biskups, greiðist þeim úr landssjóði borgun eftir reikningi (Stjórnartíðindi 1909 A, bls. 198).

Með þessu móti var bætt úr þeim vanda sem við var að glíma meðan aðeins einn biskup var í landinu hverju sinni.

Á gildistíma laganna var vígslubiskupstitillinn öðru fremur heiðurstitill. Þeir sem til embættisins völdust héldu áfram prestsþjónustu sinni með sömu kjörum og aðrir prestar en hlutu æðstu vígslu kirkjunnar ásamt þeim táknum og nafnbótum sem henni fylgdu. Þá bar þeim að gegna vígsluhlutverki biskups þegar svo bar undir. Sýndi prestastéttin mörgum þekktum kennimönnum úr röðum þjónandi presta og raunar einnig kennara guðfræðideildar Háskólans heiður sinn með því að velja þá til vígslubiskups.

Upphafleg lög um vígslubiskupa féllu úr gildi með gildistöku laga um skipan prestakalla og prófastsdæma og um starfsmenn þjóðkirkju Íslands nr. 62/1990 en þau voru fyrsti vísir að heildarlögum um þjóðkirkjuna (þjóðkirkjulögum). Samkvæmt lögnum áttu vígslubiskuparnir áfram að gegna prestsstörfum en þeirri nýskipan komið á að prestsþjónusta þeirra skyldi bundin við þáverandi Skálholts- og Hólaprestakall en þeir þó njóta aðstoðarþjónustu nágrannapresta eða farprests. Samkvæmt lögum um stöðu, stjórn og starfshætti þjóðkirkjunnar nr. 78/1997 var ekki gert ráð fyrir að vígslubiskuparnir gegndu jafnframt prestsþjónustu. Þar með varð í fyrsta sinn um fullt starf að ræða.

Lögin frá 1990 ætluðu vígslubiskupum aukið hlutverk frá því sem áður hafði verið. Ákvæði þar að lútandi voru mun fáorðari í þjóðkirkjulögnum frá 1997 og er það í anda þeirra sjónarmiða sem þá giltu og gilda enn um lagasetningu um kirkjuleg málefni, þ.e. að fremur skuli kveðið á um mál af þessu tagi í starfsreglum sem kirkjuþing setur en í lögum frá Alþingi.

Óhætt er að fullyrða að nokkurn tíma tók að finna vígslubiskupum í aðal- og síðar fullu starfi viðunandi stað í stjórnskipan kirkjunnar sem og nægilega veigamikil og viðeigandi hlutverk. Starfsreglur um vígslubiskupa frá 2006 sýna lokastig þeirrar þróunar. Nú eru í gildi starfsreglur um vígslubiskupa nr. 33/2022-2023. Í 2. gr. starfsreglnanna frá 2006 segir m.a. að þeim beri að veita andlega leiðsögn og tilsjón innan kirkjunnar í umdæmi sínu, efla kirkjulíf, vísitera og annast sáttaumleitani. Þessi hlutverk eru síðan útfærð nokkuð í starfsreglunum (sjá 7. gr. um sáttaumleitani og 11. og 12. gr. um tilsjón, vísitásiur og eflingu kristnilífs). Þá er í öðrum greinum starfsreglnanna nokkrum hlutverkum bætt við upptalninguna í 2. gr. svo sem skyldum vígslubiskupa í forföllum biskups Íslands (3. gr.), ábyrgð þeirra á biskupsstólunum (5. gr.) og setu í ýmsum nefndum og ráðum á vegum kirkjunnar (6. gr.).

Nú hefur staðið yfir, sem kunnugt er mikið umbreytingaskeið í íslensku þjóðkirkjunni á grundvelli nýrra þjóðkirkjulaga. Hin nýju lög gera eins og fram er komið ekki ráð fyrir vígslubiskupum. Hér er þó eigi að síður gerð tillaga um að embættunum sé haldið. Í þeirri stefnumótunarvinnu sem unnin var í framhaldi af gildistöku laganna var lagt til að lögð yrði aukin áhersla á tilsjónarhlutverk biskups Íslands og að biskupi yrði skapað stóraukið svigrúm og aðstaða til að gegna því hlutverki m.a. með tilkomu nýrrar rekstrarskrifstofu. Þá hafa verið uppi raddir um að efla beri prófastsdæmin sem starfseiningar. Verði hugmyndir sem þessar að veruleika virðist mjög þrengt að hlutverkum og stöðu vígslubiskupa. Við gerð tillögunnar er gert ráð fyrir að þeir gegni upphaflegu hlutverki sínu eins og það var á tímabilinu 1909–1990 og séu auk þess (samkv. tilgreindri röð) staðgenglar biskups Íslands. Í erindisbréfi ætti m.a. að kveða á um það starfshlutfall sem ætlað er til þess hlutverks. Athygli skal vakin á að vissulega mætti fela vígslubiskupum umfangsmeira hlutverk en hér er lagt til. Er þar einkum átt við setu í nefndum (t.d. kenningarnefnd) og „ráðum“ kirkjunnar (t.d. á kirkjuþingi eins og nú er). Í því sambandi þarf að gæta þess að verkefnið verði ekki íþyngjandi eða vinni að öðru leyti gegn þeirri meginbreytingu sem hér er lögð til, þ.e. að vígslubiskupsembættið verði fremur heiðurshlutverk eins og upphaflega var gert ráð fyrir en ekki starf í eiginlegri merkingu.

Tillaga þessi er ekki borin fram í sparnaðarskyni. Þó er ljóst að verði hún samþykkt felur það í sér að allnokkrar fjárhæðir má flytja frá yfirstjórn kirkjunnar til grunnþjónustu hennar.

Um einstakar greinar tillögunnar.

Um 1. gr.

Greinin er samhljóða 1. gr. í gildandi starfsreglum um vígslubiskupa og þarfnast ekki skýringa.

Um 2. gr.

Hér er lagt til að horfið verði aftur til þess fyrirkomulags sem gildi fyrir 1997 er vígslubiskupar gegndu lengst af prestsþjónustu sem aðalstarfi. Með því fyrirkomulagi er ekki mögulegt að tengja vígslubiskupa við sérstök prestaköll og þar með stólana án þess að svipta viðkomandi söfnuði valrétti sínum eða skerða hann verulega. Því er lagt til að horfið verði aftur til þeirrar skipanar sem gildi fyrir 1990. Sé á hinn bóginn ríkur vilji til að halda tengslum vígslubiskupanna við stólana þarf að taka afstöðu til valréttar safnaðanna sérstaklega. Við gerð tillögunnar er gert ráð fyrir að prestar í viðkomandi prestaköllum sitji stólana og að kveðið sé á um hlutverk þeirra þar í erindisbréfi eða starfsreglum. Þar sé m.a. kveðið á um það starfshlutfall sem ætlað er til þessa hlutverks. Þar sem tillagan gerir ráð fyrir eins umfangsmiklum breytingum á hlutverkum vígslubiskups og raun ber vitni verður ekki um eiginlegt starf að ræða heldur fremur heiðurstítl eða -hlutverk í kirkjunni. Af þeim sökum er áhorfsmál hvort ekki sé of viðurhlutamikið að kjósa þá með sambærilegri kosningu og þegar biskup Íslands er valinn. Gengið er út frá því, sbr. ákvæði til bráðabirgða nr. II, að vígðum þjónum, prestum og djáknum, í viðkomandi umdæmi, sé falið að annast val þeirra. Engin önnur rök en hér var bent á mæla gegn þátttöku óvígðs fólks í kjörinu. Samkvæmt eldra fyrirkomulagi gátu kennarar guðfræðideildar Háskóla Íslands gegnt embætti vígslubiskups. Hér er lagt til að hlutverkið sé einvörðungu tengt prestsstarfi í viðkomandi vígslubiskupsumdæmi. Telja verður litlar líkur á að vígslubiskup sækist eftir prestsstarfi utan umdæmis síns. Því má ætla að sjaldan reyni á 2. mgr. nema við starfslok.

Um 3. gr.

Greinin þarfnast ekki skýringa.

Um 4.–6. gr.

Í greinunum sem skýra sig að mestu sjálfar er tekið mið af upphaflegu hlutverki vígslubiskupa og að nokkru leyti nógildandi starfsreglum sem og þeirri breytingu sem lögð er til í 2. gr. Við gerð tillögunnar er gert ráð fyrir að núverandi starfskyldur vígslubiskupa flytjist eftir atvikum til biskups Íslands, prófafa og presta á biskupsstólunum, sbr. athugasemdir við 2. gr.

Um 7. gr.

Greinin þarfnast ekki skýringa.

Um ákvæði I og II til bráðabirgða.

Ákvæði til bráðabirgða þarfnast ekki skýringa að öðru leyti en því að gengið er út frá því að verði tillaga þessi samþykkt verði ráðist í breytingar á starfsreglum um kosningu biskups Íslands og vígslubiskupa nr. 9/2021-2022 og eftir atvikum öðrum starfsreglum kirkjuþings.